

Marcin Lutomierski

Z myślą o dzieciach na emigracji

W zbiorach Archiwum Emigracji UMK znajduje się kolekcja osobowa Marty Reszczyńskiej-Stypińskiej – jednej z najważniejszych autorek piszących dla dzieci polskich emigrantów pozostających na obczyźnie po zakończeniu II wojny światowej.

Są tu przede wszystkim rękopisy i maszynopisy wybranych utworów, broszury, czasopisma i inne druki (m.in. katalogi przedstawień), a także korespondencja pisarki.

Kilka słów o biografii

Przyszła poetka, pisarka i dramatopisarka urodziła się w Warszawie w 1905 r., a zmarła w Bournemouth w 1995 r. Studiowała filologię polską w Uniwersytecie Warszawskim, jednak przerwała edukację, wyjeżdżając z mężem Aleksandrem Reszczyńskim do Wilna w związku z jego pracą zawodową. Później Reszczyńscy mieszkali we Lwowie, Krakowie, Poznaniu i Lublinie. Przed wojną autorka opublikowała dwa zbiory wierszy dla dorosłych, wiersze rozproszone dla dzieci i dorosłych, a także prozę. W czasie okupacji przebywała w Warszawie; tam drukowała wiersze w podziemnych antologiach i brała udział w konspiracyjnych wieczorach literackich. W 1943 r. zamordowano jej męża, ówczesnego komendanta Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa i jednocześnie członka Kontrwywiadu ZWZ-AK. Po powstaniu 1944 r. przebywała m.in. w Zakopanem i Bytomiu (tam podjęła pracę w wydawnictwie „Czytelnik”, a także w szkolnej świetlicy), współpracowała również z katowickim radiem, dla którego przygotowywała słuchowiska. W 1957 r. wyjechała do Szkocji, a następnie do Anglii. Osiedlała w Londynie, gdzie wyszła za mąż za Bohdana Stypińskiego. Mieszkając na obczyźnie, początkowo podejmowała prace zarobkowe, z czasem jednak mogła poświęcić się przede wszystkim twórczości literackiej. Do końca życia pozostała na emigracji i publikowała liczne utwory skierowane do odbiorców w różnym wieku.

Współpracowała z licznymi czasopismami polskimi, m.in. „Wiadomościami”, „Pamiętnikiem Literackim”, „Tygodniem Polskim”, „Dziennikiem Polskim i Dziennikiem Żołnierza”, a także „Dziatwą” i „Razem Młodzi Przyjaciele”. Natomiast jej sztuki

sceniczne realizował Teatr dla Dzieci i Młodzieży „Syrena” w Londynie. Była laureatką różnych nagród literackich, m.in. Nagrody Związku Aktorów Scen Polskich oraz Nagrody Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie.

Świat wierszy

Wiersze dedykowane dzieciom Reszczyńska-Stypińska publikowała zarówno w czasopismach (m.in. przedwojennym „Płomyczku” oraz emigracyjnych „Dziatwie” i „Razem Młodzi Przyjaciele”), rzadziej w czytankach czy osobnych tomikach (choć żaden jej zbiór wierszy nie zawiera utworów adresowanych tylko do młodych).

Walorem części wierszy jest dziecięca perspektywa świata – co sprawia, że stają się one nie tylko wierszami dla dzieci, ale i wierszami dziecięcymi. Dowodzą tego liczne przykłady antropomorfizacji otaczającego świata, w którym wszystko jest ważne, wszystko żyje i czuje (tak jak np. w wierszu *Choinka*). Dzięki temu zabiegowi literackiemu świat zjawisk przyrodniczych, roślin, zwierząt i przedmiotów jest jeszcze bardziej interesujący, a przy tym oswojony i bliski dzieciom. Serdeczną więź ze światem wzmacniają wierszowane opowieści takie, jak m.in.: *Historyjka o wiewiórce Klotyldzie* czy *Jak to trudno* – na temat nauki latania przez ptaszki o imionach: *Ćwierkuś*, *Dzióbuś*, *Świstuś* i *Pięknisia*. Okazuje się, że pory roku też nie są czymś abstrakcyjnym, one

Fot. ze zbiorów Hanny Reszczyńskiej

Fot. ze zbiorów Archiwum Emigracji UMK

również mogą czuć, przeżywać i mieć zmartwienia. Wiersze Reszczyńskiej-Stypińskiej bardzo często są nastrojowe i mają charakter relaksacyjny (tak jak m.in. wiersz *Sen*)

Poetka szczególnie upodobała sobie bliskie dzieciom i rozbudzające dziecięcą wyobraźnię motywy bajkowe (rozumiane szeroko, także: baśniowe), które powracają również w jej utworach dla dorosłych. Są tu więc bajkowe postacie, magiczne formuły „czary mary” czy baśniowy *Bal w lesie* rozpo-

czynający się następującymi słowami: „Było tak: Hanecka spała. / Noc przez szyby zaglądała, / księżyc przyszedł aż na próg. / Wtem: stuk, puk!”.

W wierszach Reszczyńskiej-Stypińskiej nie brakuje humoru, przy czym jest to humor subtelny – przede wszystkim liryczny, sytuacyjny i słowny (m.in. w utworze *Sójka*). Niewątpliwym walorem tej twórczości jest także różnorodna tematyka omawianych wierszy. Wiersze ukazują nie tylko świat dziecięcy i przyrodę, ale też polską tradycję (w tym: święta religijne i związaną z nimi obyczajowość; ojczysty język) oraz historię i teraźniejszość – zarówno emigracyjną, jak i krajową, co ilustruje m.in. wiersz *Na Pasterce*.

Podmiotem lirycznym wierszy Reszczyńskiej-Stypińskiej nierzadko jest właśnie dziecko (w różnym wieku) mieszkające gdzieś poza Polską, ale odkrywające lub stale odczuwające wobec niej silną więź emocjonalną. Potwierdzeniem takiego stanu są m.in. wyznania podmiotu mówiącego w utworze *Fotografia*. Okazuje się bowiem, że odkrywanie polskości ma posmak tajemnicy i przygody, a wiedzie przez podziw i empatię aż do wyczuwalnej, choć niewypowiedzianej dumy. To swoiste odnalezienie lub co najmniej potwierdzenie własnej tożsamości.

Utwory sceniczne

Liczne sztuki teatralne autorstwa Marty Reszczyńskiej-Stypińskiej dla dzieci były wystawiane przez Teatr „Syrena” w reżyserii Reginy Kowalewskiej. Są to m.in. następujące utwory: *Pieśń dalekiej drogi*, *Przygoda w kosmosie*, „*Jesienny deszcz*”. *Sztuka z Powstania Warszawskiego*, *Mikołaj z Torunia*, *Bunt zabawek*, *Wróżba pustelnika Zachariasza*, *Bajka uśmiechnięta*, *Bajka o ukradzonej piosence*, *O dzieciach i o bajkach*, *O bazyliisku, szewczyku i burmistrzance: legenda starej Warszawy*. *Utwór sceniczny dla dzieci starszych i młodzieży w 4 aktach*, *Zegar z kurantem*. *Utwór sceniczny w 3 odłonach*, *A za tego króla Jana*, *Król Maciuś I Janusza Korczaka*.

Twórczość ta obejmuje przede wszystkim oryginalne sztuki sceniczne, rzadziej zaś adaptacje klasyki. Jak zauważa Mirosław A. Supruniuk: „tylko nieliczne z tych utworów zostały opublikowane, wszystkie zachowały się albo w papierach pisarki przekazanych do toruńskiego Archiwum Emigracji przez córkę Hannę, albo w archiwum Teatru „Syrena”, które również znajduje się w Toruniu” (*Przemierzając dwudziesty wiek...*).

Jednym z niewielu z opublikowanych utworów był „*Jesienny deszcz...*”. *Sztuka z Powstania Warszaw-*

skiego, dedykowany „Córce mojej Hance – jednej z nich” (jak czytamy na stronie przedtytułowej). Wersja książkowa zawiera nie tylko cały tekst III-aktowej sztuki, lecz także przedmowę autorstwa płk. Kazimierza Iranka-Osmeckiego, wskazówki autorki dla zespołów amatorskich zamierzających wystawić sztukę (na końcu jest podany adres kontaktowy do autorki) oraz fragmenty recenzji z emigracyjnej prasy, która bardzo entuzjastycznie komentowała „Jesienny deszcz”...

Teksty prozatorskie

Marta Reszczyńska-Stypińska jest również autorką wielu czytanek, legend i opowiadań dla młodego odbiorcy. Opowieści te mają istotne walory poznawcze i wychowawcze, ponieważ uczą języka polskiego, upowszechniają wiedzę o polskiej historii, tradycji i literaturze, a także – co było szczególnie istotne, choć niekoniecznie popularne w piśmiennictwie dla dzieci – o specyfice życia na emigracji. Autorka próbowała przybliżyć dzieciom odległą ojczyznę i jednocześnie oswajając bliską „obczyznę”, która była przecież ich miejscem zamieszkania.

Emocjonalnemu przybliżaniu Polski służyły opowiadania takie jak m.in. *Rośnie miasto*, ukazujące piękno Gdyni i wyrażające zachwyt dla jej budowniczych. Pisarka podejmowała również tematykę znacznie bardziej odległą w czasie, a mianowicie – wybrane wątki z dziejów początków i rozwoju

państwa polskiego, czego przykładem są następujące opowieści: *Mieszko i Dąbrówka*, *Grosz wdowi*, *Złoto czy żelazo*, *Florian Szary*, *Stopka Jadwigi*, *Żacy Krakowa*. Historie te ujawniają literacki talent autorki, dobrze odnajdującej się w krótkich i zarazem sugestywnych, oddziałujących na wyobraźnię czytelnika, formach – z licznymi i ożywiającymi narrację dialogami. Jednak zanim w fabule pojawi się zasadnicza część, czyli literacka fikcja, następuje zwięzłe i przystępne wprowadzenie.

Styl opowiadania tych faktycznych i fikcyjnych wydarzeń łączy w sobie elementy gawędy, legendy i opowiadania – dostosowane do młodego odbiorcy (m.in. krótkie zdania, dialogi, liczne epitety, stylizacja językowa).

W niektórych czytankach pisarka zwraca szczególną uwagę na troskę o język polski, starając się chronić go przed wpływem angielszczyzny. Przykładem osvajania kraju osiedlenia jest czytanką o wymownym tytule *Nasza ulica*. Dowiadujemy się z niej, że Zosia mieszka przy Oxford Street, gdzie są wysokie, wielopiętrowe, domy, a także sklepy z wielkimi wystawami. Ukazana tu najbliższa okolica miejsca zamieszkania dziecka jest miejscem nie tylko oswojonym, ale i atrakcyjnym.

Z oswojeniem miejsca zamieszkania oraz przekazywaniem wiedzy o Polsce ściśle związany jest język. Reszczyńska-Stypińska w racjonalny sposób konsekwentnie objaśnia małym odbiorcom

Fot. ze zbiorów Biblioteki Głównej UMK

Fot. ze zbiorów Biblioteki Głównej UMK

sens nauki języka kraju osiedlenia oraz języka polskiego. Bez języka rodziców i dziadków nie byłoby pamięci o różnych formach tradycji, zwłaszcza o świątecznych zwyczajach, które dzieci i młodzież na obczyźnie miały poznawać i kontynuować. Tak przynajmniej zakładali emigracyjni twórcy, na czele z Reszczyńską-Stypińską.

Londyńskie utwory Marty Reszczyńskiej-Stypińskiej pełnią przede wszystkim funkcję wychowawczą (przywiązanie do polskości) i edukacyjną (przekazywanie wiedzy o Polsce, zwłaszcza minionej; sygnalizowanie realiów kraju osiedlenia). Ponadto niektórym tekstom można przypisać funkcję estetyczną (piękno języka, środki artystycznego wyrazu, uniwersalne przesłanie).

Należy jednak zaznaczyć, że emigracyjny i szkolny kontekst powstawania przywoływanych tu utworów wpłynął na dominację walorów użytkowych nad artystycznymi. Problem ten dotyczy wielu utworów dla młodych odbiorców – zarówno

dawnych, jak i współczesnych, w Polsce i poza jej granicami. Można zatem odczytywać wiersze, sztuki sceniczne i prozę Reszczyńskiej-Stypińskiej nie tylko w kontekście literackim, ale i społecznym – jako świadectwa czasów, źródła historyczne, pogłębiające wiedzę o mentalności emigracji niepodległościowej, która za pomocą m.in. oryginalnej twórczości, powstającej na obczyźnie, próbowała wychowywać w polskości kolejne pokolenia.

Literatura (wybór)

Bogusławska A., *Książki dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Literatura polska na obczyźnie 1940–1960. Praca zbiorowa wydana staraniem Związku Pisarzy Polskich na obczyźnie*, red. T. Terlecki, t. II, Londyn 1965.

Czytanka na klasę II, oprac. J. Płatos i M. Reszczyńska-Stypińska, Londyn 1962.

Legendy i opowiadania historyczne, Londyn 1966.

Lutomierski M., *Doświadczenia uchodźstwa i emigracji w polskiej literaturze dla dzieci i młodzieży na obczyźnie. Rekonesans*, [w:] *Z ojczyzny do obczyzny. Doświadczenia uchodźstwa polskiego*, red. R. Kleśta-Nawrocki, M. Lutomierski, A. Trapszyc, Toruń 2019.

Lutomierski M., *Poezja, która zapada w pamięć. Rozmowa z Hanną Reszczyńską o twórczości Marty Reszczyńskiej-Stypińskiej*, „Pamiętnik Literacki” (Londyn), tom LXII, grudzień 2021.

Reszczyńska-Essigman H., *Reszczyńska-Stypińska Marta*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, Toruń 2005, t. 4.

Reszczyńska-Stypińska M., *„Jesienny deszcz...”. Sztuka z Powstania Warszawskiego*, Londyn 1980.

Supruniuk M. A., *Przemierzając dwudziesty wiek. Przedmowa*, [w:] M. Reszczyńska-Stypińska, *Wiersze z lat 1928–1939*, cz. I, Gdańsk 2019.

W kręgu dzielności i pracy. Podręcznik do nauki języka polskiego dla klasy VI, oprac. J. Otwinowska, Londyn 1966.

Dr Marcin Lutomierski — Wydawnictwo Naukowe UMK, Pracownia Badań Kultury i Literatury Dziecięco-Młodzieżowej na Wydziale Humanistycznym UMK

NAUKA • BADANIA • KULTURA

Rok XXXI (XLVII) / nr 5–8 (408)
czerwiec 2022 / cena 5 zł
ISSN 1230-9710
Ukazuje się od 1952 roku

GŁOS UCZELNI

CZASOPISMO UNIwersYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU

Toksykologia i mumie

s. 12–17

Inflacja

s. 18–22

Uchodźcy

s. 39–49

Mózg, umysł, uczenie się

s. 53–56

UNIwersYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU